

การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา*

A Study of Local Wisdom Transmission of Sculptin Buddhist Lent Candle Through Nonsung Artist's Pattern in Nonsung Sub-District, Nonsung District, Nakhonratchasima Province

ชื่นกมล อ้วนสูงเนิน¹

Chuenkamon Uansungnoen¹

Received: 2 April 2020

Revised: 29 June 2020

Accepted: 31 July 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิเคราะห์เพื่อศึกษากระบวนการ และกลวิธีในการหล่อเทียนพรรษา และศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเก็บหลักฐานข้อมูลของภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูงให้คงอยู่สืบต่อไป ผลการวิจัยพบว่า การหล่อเทียนพรรษาผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา แบ่งเป็นกระบวนการในการหล่อต้นเทียนพรรษา เพื่อนำไปใช้ในการแกะต้นเทียนพรรษา โดยมีการพัฒนาบล็อกหล่อเทียนพรรษาจากไม้อัด มาเป็นเหล็กม้วนเพื่อให้มีความทนทานมากขึ้น และกระบวนการในการแกะต้นเทียนพรรษา มีการพัฒนาจากต้นเทียนพรรษาแบบติดพิมพ์ มาเป็นต้นเทียนพรรษาแบบแกะลวดลายซึ่งลวดลายที่ใช้เป็นลายช่างโนนสูงมีที่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และมีรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง จากช่างใหญ่สู่ลูกศิษย์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบทอดการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูงให้คงอยู่สืบต่อไป องค์ความรู้ในการถ่ายทอดประกอบไปด้วยองค์ความรู้เรื่องการหล่อเทียนพรรษา และองค์ความรู้เรื่องการแกะต้นเทียนพรรษา วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาด้วยกัน 2 วิธี คือ การทำให้อุปกรณ์เป็นตัวอย่าง และการลงทำมือด้วยตนเอง

คำสำคัญ: การถ่ายทอดภูมิปัญญา, การหล่อเทียนพรรษา, ลวดลายช่างโนนสูง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง "การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษาผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา"

¹ นิสิตหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Master Student, Art Education, Faculty Of Fine Art, Srinakharinwirot University

Abstract

The purpose of this study is to explore a study of local wisdom transmission of sculpting Buddhist lent candle through Nonsung artist's pattern in Nonsung sub-district, Nonsung district, Nakronratchasima province.. The instruments used in this study are two types of in-depth interviews and participatory observations. The result of the research found a study of local wisdom transmission of sculpting Buddhist lent candle through Nonsung artist's pattern in Nonsung sub-district, Nonsung district, Nakronratchasima that includes two purposes: the process transmission of sculpting Buddhist lent candle is developed by making patterns of those things from plywood to steel, and the process of making the pattern is developed from paste pattern to make his own. An objective is inherited; a local wisdom transmission of sculpting Buddhist lent candle through Nonsung artist's patterns stay together. The processing of knowledge is casting and making a candle pattern. The two methods reveal transmission of sculpting Buddhist lent candle through Nonsung artist's pattern, are seeing a demonstration and authentic practice.

Keywords: Wisdom Transmission, Sculpting Buddhist Lent Candle, Nonsung Artist's Pattern

บทนำ

มนุษย์ได้สั่งสมประสบการณ์จากการปฏิบัติที่มีความคิด การแก้ปัญหา จากข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อมรอบตัว และมีความแตกต่างไปตามภูมิศาสตร์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงทำให้การสั่งสมประสบการณ์ของมนุษย์เป็นการสั่งสมความรู้หรือปัญญา แล้วถ่ายทอดให้กับคนรอบข้าง ด้วยการบันทึกลายลักษณ์หรือมุขปาฐะแล้วค่อยลงมือ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ประสบการณ์จากบุคคลสายอาชีพทางด้านช่างศิลป์ในสังคมไทยโดยส่วนใหญ่มักจะไม่มี การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีการสอนหรือถ่ายทอดให้กับกลุ่มช่างลูกหลาน ครอบครัว ซึ่งเป็นการถ่ายทอดในรูปแบบ “บ้านช่าง” ไม่ใช่ระบบสถาบันการศึกษาในระบบ หากใครที่ต้องการศึกษาใฝ่รู้ในงานช่างแขนงต่างๆ ต้องไปสัมผัสงาน สังเกตการณ์ในพื้นที่หรือการศึกษาภาคสนาม แต่ในช่วง 10 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2550-2560 ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตพัฒนา

เร็วมาก เกิดพื้นที่ทางการศึกษาบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจึงเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความรู้และทักษะทางด้านงานศิลปะสามารถใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้ของตนเองสู่สังคมในวงกว้างมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมองประเด็นการถ่ายทอดผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อออนไลน์ว่า อาจเกิดช่องว่างระหว่างมนุษย์กับมนุษย์มากขึ้น อาจเป็นเหตุให้การเรียนรู้จากมนุษย์สู่มนุษย์เริ่มลดน้อยลงไปเรื่อยๆ รวมถึงการเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่เครือข่ายอินเทอร์เน็ตยังเข้าไม่ถึง หรือล่าช้า ภูมิปัญญาเหล่านี้ก็อาจจะสูญหายไปจากสังคมของเรา

ในแต่ละท้องถิ่นมีภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ประจำของแต่ละท้องถิ่น แต่หากมันซ่อนตัวอยู่ รอการเข้าไปเรียนรู้จากผู้คนโดยตรงมากกว่าเรียนผ่านออนไลน์ อย่างเช่น ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี (ทรงพล ต่วนเทศ, 2555) ภูมิปัญญาของการทำหนังใหญ่

วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี (พิชัย อินทรกำเนต, 2557) ภูมิปัญญาที่กล่าวมาเหล่านี้ หากเราไม่ได้ศึกษา หรือสนใจมันก็จะถูกหลงลืม ไม่มีใครรู้ถึงการเกิดมาของภูมิปัญญาเหล่านี้ ในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นจังหวัดที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ มีภูมิปัญญาเกิดขึ้นตั้งแต่อดีตมากมาย ภูมิปัญญาส่วนใหญ่เกิดการถ่ายทอดสืบต่อกันมาทำให้ยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน และบางส่วนหายไปกับกาลเวลา ซึ่งหนึ่งในภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่คือ ภูมิปัญญาในการหล่อเทียนพรรษา โดยชาวบ้านในตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ยังมีการใช้เทียนขี้ผึ้งในการหล่อเทียนพรรษา ไม่ใช่เทียนพรรษาสำเร็จรูป ซึ่งวัฒนธรรมที่ปฏิบัติต่อกันมา โดยชาวบ้านที่อยู่ใกล้วัดจะมาช่วยกันทำเทียนพรรษา (ภาษาที่ชาวบ้านเรียกกัน) ก่อนวันเข้าพรรษาประมาณสามเดือน ทุกคนจะช่วยกันลงมือลงแรงหล่อเทียนขึ้นมา เป็นต้นเทียนต้นใหญ่ จากนั้นจะนำต้นเทียนที่ได้จากการหล่อไปแกะสลักลงลอยลงไปในน้ำ อีกทั้งยังมีการตกแต่งขบวนของต้นเทียนพรรษา ให้ดูยิ่งใหญ่ และวิจิตร ความน่าสนใจของการหล่อเทียนพรรษาของชาวบ้านตำบลโนนสูงไม่เพียงการลงมือทำต้นเทียนพรรษาด้วยตนเอง ตำบลโนนสูงยังเป็นที่ที่มีการหล่อเทียนพรรษาโดยการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในจังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย ไม่เพียงแต่การหล่อเทียนพรรษาเท่านั้นที่มีความน่าสนใจ ยังมีภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อนซึ่งเป็นช่างท้องถิ่น ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ถ่ายทอดการแกะสลักลงบนต้นเทียนพรรษา ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของการออกลาย มีความแตกต่างจากสลักลงบนต้นเทียนพรรษาของช่างคนอื่นๆ เป็นการนำลายแกะสลักและแกะสลักลงบนต้นเทียนพรรษาต้นเดียวกัน ให้มีความสลับซับซ้อน และงดงาม

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เพราะเป็นการนำภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ของตำบลโนนสูง และนำลวดลายช่างโนนสูง ซึ่งเป็นลวดลายที่มีเอกลักษณ์ของลวดลายเฉพาะตัว มาประยุกต์ใช้ในการหล่อเทียนพรรษา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ในการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาครั้งนี้ จึงเป็นเสมือนตัวกลางในการบอกเล่า ถ่ายทอด ข้อมูลของกลวิธี และกระบวนการในการได้มาของต้นเทียนพรรษา ก่อนจะถูกนำไปสู่การประดับตกแต่งบนขบวนเทียนพรรษา เพื่อส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และเก็บหลักฐานภูมิปัญญาของการหล่อเทียนพรรษา ไว้ให้คงอยู่คู่กับชาวตำบลโนนสูงและสังคมไทยสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการ และกลวิธีในการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ช่างใหญ่ ผู้สืบทอดการแกะสลักลวดลายของช่างโนนสูง
2. ลูกศิษย์ช่างใหญ่ ผู้รับการถ่ายทอดการหล่อเทียนพรรษาและแกะเทียนพรรษา
3. ชาวบ้านที่ร่วมหล่อเทียนพรรษาร่วมกับวัดและโรงเรียนทั้ง 4 พื้นที่ ในตำบลโนนสูง

เครื่องมือที่ใช้

1. แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก
2. แบบสังเกต เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

วิธีดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเอกสาร เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการหล่อเทียนพรรษา ประวัติความเป็นมาของลวดลายช่างโนนสูง แนวความคิดในการนำลวดลายของช่างโนนสูงไปใช้ในการหล่อเทียนพรรษา ภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา และภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ลวดลายช่างโนนสูง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า และการศึกษาจากเอกสาร จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น เอกสารของราชการ วารสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม หนังสือที่เกี่ยวข้องกับสกุลช่างและลายไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ข้อมูลจากเอกสารที่เป็นภาพถ่าย เช่น ภาพของการหล่อเทียนในอดีต ภาพของลายช่างโนนสูงในอดีต ภาพการหล่อเทียนพรรษาโดยมีการนำลายช่างโนนสูงมาใช้
2. ข้อมูลจากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบันทึก ภาพเขียนในอดีต เป็นต้น
3. ข้อมูลจากคำบอกเล่า จากการสัมภาษณ์ช่างใหญ่ ลูกศิษย์ช่างใหญ่ และชาวบ้านในท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยทำการศึกษาระบวนการ วิธีการ ขั้นตอนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตและปัจจุบัน โดยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยทำการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อศึกษาคุณค่าและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษาของตำบลโนนสูง

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการการหล่อเทียนพรรษา เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษาของตำบลโนนสูง

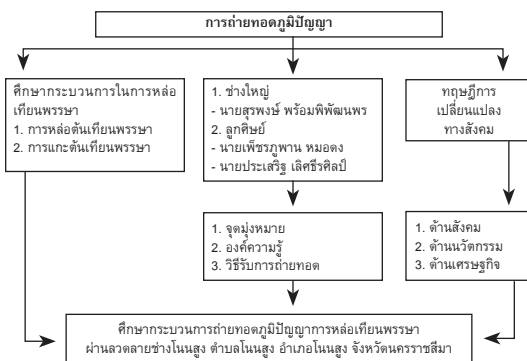
ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 การศึกษาระบวนการ และกลวิธีในการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา จากช่างใหญ่ ผู้ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง มาจากบิดา ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า และการศึกษาจากเอกสาร จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น เอกสารของราชการ วารสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม หนังสือที่เกี่ยวข้องกับสกุลช่างและลายไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร ในเรื่องการศึกษากระบวนการ และกลวิธีในการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า

1. ประวัติความเป็นมาของการหล่อเทียนพรรษา ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เริ่มจากชาวบ้านในท้องถิ่นต้องการสืบสาน วัฒนธรรมประเพณีในการแห่เทียนพรรษา จึงเริ่มมีการหล่อเทียนพรรษา เพื่อนำไปถวายพระที่วัด ต่อมาเมื่อผู้คนเริ่มให้ความสนใจ จึงมีการจัดทำต้นเทียนพรรษาเป็นประเพณี มีการประกวดต้นเทียนพรรษา และขบวนเทียนพรรษา จึงเป็นที่มาของการแกะลวดลายช่างท้องถิ่นลงบนต้นเทียนพรรษา

2. ประวัติความเป็นมาของลวดลายช่างโนนสูง เริ่มจากบิดาช่างใหญ่ เริ่มออกลายไทยด้วยตนเอง โดยมีจากลายต้นแบบ คือ ลายไทยสมัยอยุธยาตอนปลาย ช่างใหญ่จึงเรียนรู้ลวดลายดังกล่าว และนำมาประยุกต์เข้ากับต้นเทียนพรรษา ลายช่างใหญ่ใช้ฝนการเขียนลงบนต้นเทียนพรรษา ประกอบด้วย ลายเถาขด และเถาเปลว ซึ่งมีความแตกต่างจากช่างคนอื่นๆ จึงมีการเรียกชื่อ เพื่อแสดงถึงต้นกำเนิดของลายว่า ลายช่างโนนสูง

3. แนวความคิดในการนำลวดลายช่างโนนสูงไปใช้ในการหล่อเทียนพรรษา จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ และสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า การนำลวดลายช่างโนนสูงไปใช้แกะบนต้นเทียนพรรษา เพื่อต้องการให้คนในรุ่นปัจจุบันได้เห็นลวดลายของต้นเทียนพรรษาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และอีกทางหนึ่งเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูงให้คงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 1 ภาพกรอบแนวคิด

4. วัสดุอุปกรณ์ในการหล่อเทียนพรรษาผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ประกอบไปด้วย

4.1 วัสดุ อุปกรณ์ในการหล่อเทียนพรรษา

1. บล็อกเทียนจากไม้อัด
2. บล็อกเทียนจากแผ่นเหล็ก
3. เทียนแท่ง
4. เทียนถ้วย
5. ขี้เทียน
6. ปูนปลาสเตอร์
7. เตาแก๊สหรือเตาพื้น
8. ท่อพีวีซี
9. กระดาษอัด
10. หม้อต้มเทียน

4.2 เครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษา

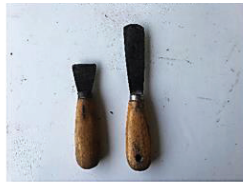
1. เครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษา

ของช่างใหญ่

- เกียงปาดใหญ่-เล็ก
- เกียงโป้ว
- มีด
- ชุดเครื่องปลาสเตอร์
- ไม้ปั่น
- อุปกรณ์เครื่องเขียน
- แปรงสีฟัน
- กระดาษเทา-ขาว

เกียงปาด

เกียงโป้ว

ชุดเครื่องมือพลาสติกเตอร์

ไม้ปั่น

ภาพที่ 2 ภาพเครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษา
ของนายสุรพงศ์ พร้อมพิพัฒน์พร (ช่างใหญ่)

2. เครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษา
ของลูกศิษย์ช่างใหญ่ นายเพชรภูพาน หมอดอง

- เกียงปาดและไม้ปั่น

ภาพที่ 3 ภาพเครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษา
ของนายเพชรภูพาน หมอดอง

3. เครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษา
ของลูกศิษย์ช่างใหญ่ นายประเสริฐ เลิศธีรศิลป์

- เกียงปาด

- ไม้ปั่น

- ดินสอขนาดความเข้มแตกต่างกัน

ภาพที่ 4 ภาพเครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษา
ของนายประเสริฐ เลิศธีรศิลป์

จากภาพเครื่องมือเครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษาทั้ง 3 ภาพข้างต้น พบว่า เครื่องมือในการแกะต้นเทียนพรรษาของช่างใหญ่ และลูกศิษย์ทั้ง 2 ท่าน ประกอบไปด้วย ไม้ปั่น เกียงปาด ยังมีการประยุกต์ใช้เครื่องมืออื่น เข้ามาเพื่อช่วยให้ง่ายต่อการแกะต้นเทียนพรรษา

5. ขั้นตอนในการหล่อเทียนพรรษา ผ่าน
ลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ

5.1 การหล่อต้นเทียนพรรษา

1. การเตรียมเทียน

2. การเตรียมบล็อกเหล็กสำหรับ
เทเทียน

3. นำท่อพีวีซีมาใช้ในการเป็นไส้ใน
ของบล็อก

4. สับเทียนให้เป็นชิ้นเล็กๆ

5. ผสมเทียนให้เป็นสีเดียวกัน

6. รอรีเทียนละลาย และตะกอนนอนกันถึงต้ม

7. ตักน้ำเทียนพักไว้ในถ้วยรองรับ

8. ล้างถึงเทียนให้สะอาด

9. เทน้ำเทียนลงในบล็อกหล่อเทียน

10. ต้มน้ำเทียนหม้อใหม่เพื่อให้เกิดเทียนต่อเนื่อง

11. รอรีให้บล็อกเทียนเย็นตัว และเทียนแข็งตัว 1 สัปดาห์

5.2 การแกะต้นเทียนพรรษา

1. ตัดกระดาษเทา-ขาวบนต้นเทียน

2. ร่างแบบลวดลายที่จะใช้ในการแกะสลัก

3. เจาะกระดาษเทา-ขาวให้เป็นช่องตามแบบที่ร่างไว้

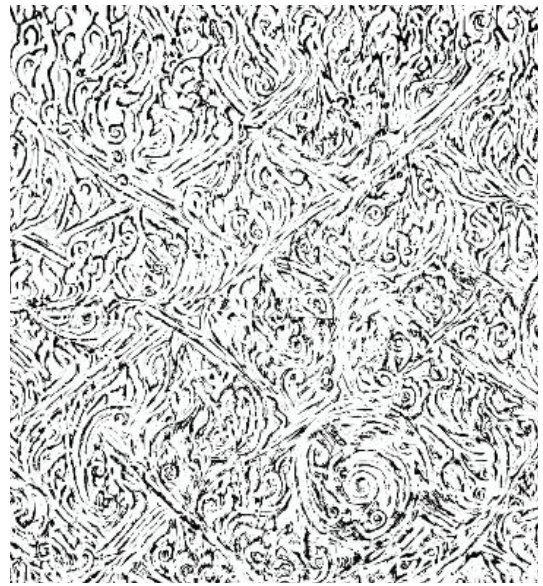
4. แกะต้นเทียนตามแบบที่ร่างไว้

5. ทำความสะอาดต้นเทียนเพื่อเตรียมนำไปประดับบนขบวนเทียน

ส่วนที่ 2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง โดยทำการศึกษาจากช่างใหญ่ เกี่ยวกับกระบวนการวิธีการ ขั้นตอน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้วิจัยใช้วิธีการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์เนื้อหากระบวนการของการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า

1. ลวดลายของช่างโนนสูงที่ใช้ในการแกะบนต้นเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เป็นลวดลายที่ถูกถ่ายทอดมาจากบิดาของช่างใหญ่ จากคำบอกเล่าของช่างใหญ่ เป็นการนำ

ลวดลายอยุธยาตอนปลายมาประยุกต์ใช้ในการแกะลวดลายลงบนต้นเทียนพรรษา

ภาพที่ 5 ภาพลวดลายของช่างโนนสูงที่ใช้ในการแกะบนต้นเทียนพรรษา

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

2.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาของช่างใหญ่ หรือนายสุรพงศ์ พร้อมพิพัฒน์พร ที่รับเอาลวดลายความเป็นช่างโนนสูงมาจากบิดา หรือคุณครูศิริศิลป์ พร้อมพิพัฒน์พร มาใช้ในการแกะลวดลายต้นเทียนพรรษา

1. จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด เพื่อสืบทอดการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ให้คงอยู่สืบต่อไป

2. องค์ความรู้ในการถ่ายทอด ประกอบไปด้วยองค์ความรู้เรื่องการหล่อเทียนพรรษา และองค์ความรู้เรื่องการแกะต้นเทียนพรรษา

3. วิธีการถ่ายทอด มีด้วยกัน 2 วิธี คือ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และการลงทำมือด้วยตนเอง

พ.ศ. 2555 พ.ศ. 2559 พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2562

ภาพที่ 6 ภาพต้นเทียนออกแบบและแกะสลักโดยช่างใหญ่ หรือนายสุรพงศ์ พร้อมพิพัฒนพร

2.2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาของช่างใหญ่ หรือนายสุรพงศ์ พร้อมพิพัฒนพรสู่ลูกศิษย์ (นายเพชรภูพาน หมอดง) ผลงานการหล่อเทียนพรรษาผ่านลวดลายช่างโนนสูงมีความคล้ายช่างใหญ่เกือบทั้งหมด ต่างกันเพียงนายเพชรภูพานนำเรื่องราวพุทธประวัติแทรกเข้าไปในต้นเทียนมากกว่าต้นเทียนพรรษาที่ช่างใหญ่ได้แกะในตอนแรก

1. จุดมุ่งหมายในการรับการถ่ายทอด เพราะมีความชื่นชอบผลงานการแกะต้นเทียนพรรษาของช่างใหญ่ จึงอยากเข้ามาเรียนรู้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์

2. องค์ความรู้ที่ได้จากการรับการถ่ายทอด สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง จากการเป็นลูกศิษย์ของช่างใหญ่ โดยเริ่มแรกนั้นองค์ความรู้ที่ได้มาจากการช่วยงานในเนื้องานเล็กๆ น้อยๆ และเกิดการ “ครูพักลักจำ” จนได้ช่วยลงมือทำในงานที่ชิ้นใหญ่ขึ้น และทำเป็นประจำ เกิดเป็นความชำนาญ

3. วิธีการในการรับการถ่ายทอด การฝากตัวเป็นลูกศิษย์ ช่วยงานในการทำขบวนรถเทียนพรรษา และเรียนรู้กลวิธีและกระบวนการในการแกะต้นเทียนพรรษาด้วยตนเอง โดยในบางกระบวนการที่ซับซ้อนจะมีช่างใหญ่คอยแนะแนวทาง

ภาพที่ 7 ภาพต้นเทียนพรรษา แกะโดยนายเพชรภูพาน หมอดง (ลูกศิษย์ช่างใหญ่)

2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาของช่างใหญ่ หรือนายสุรพงศ์ พร้อมพิพัฒนพรสู่ลูกศิษย์ (นายประเสริฐ เลิศธีรศิลป์) ผลงานการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูงของช่างเสริฐ จะมีความเหมือนกับช่างใหญ่ คือ ไล่ในของลวดลายบนต้นเทียน แต่จะแตกต่างกันคือ การเจาะร่องให้ลึกลงไปบนต้นเทียน ช่างเสริฐไม่ได้เจาะร่องลึกลงไปตามแบบของช่างใหญ่ แต่จะใช้วิธีการทำให้พื้นเทียนแบนแทน

1. จุดมุ่งหมายในการรับการถ่ายทอด เพราะมีความศรัทธาในตัวของบิดาของช่างใหญ่ เมื่อเห็นผลงานของช่างใหญ่เป็นที่ประจักษ์จึงมาขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์ช่างใหญ่ เพื่อเรียนรู้กระบวนการและกลวิธีของลวดลายช่างโนนสูง

2. องค์ความรู้ที่ได้จากการรับการถ่ายทอด สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การเข้าไป

ช่วยงานในการหล่อเทียน ปั้นหุ่น ตกแต่งขบวนเทียน และช่วยช่างใหญ่แกะต้นเทียนในบางต้น เรียนรู้กระบวนการต่างๆ จากการแนะนำของช่างใหญ่ และจากการเรียนรู้แบบ “ครูพักลักจำ”

3. วิธีการในการรับการถ่ายทอด รับการถ่ายทอดจากช่างใหญ่ โดยวิธี “ครูพักลักจำ” เข้าไปเรียนรู้และช่วยงานในการทำขบวนเทียนพรรษา จนได้เห็นกระบวนการและกลวิธีในการสร้างสรรค์ บวกกับช่างใหญ่ให้คำแนะนำ และสอนกระบวนการต่างๆ

ภาพที่ 8 ภาพต้นเทียนพรรษา แกะโดย นายประเสริฐ เลิศธีรศิลป์ (ลูกศิษย์ช่างใหญ่)

3. วิเคราะห์ลวดลายบนต้นเทียนพรรษา

ภาพที่ 9 ภาพลวดลายต้นเทียนของช่าง ในจังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 10 ภาพลวดลายต้นเทียนของช่างใหญ่ หรือนายสุรพงศ์ พร้อมพิพัฒน์พร

จากภาพข้างต้น เป็นภาพแสดงลวดลายต้นเทียนของช่างใหญ่และช่างอื่นๆ ใน จังหวัดนครราชสีมา พบว่าต้น ต้นเทียนพรรษาของแต่ละช่าง จะมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ลวดลายบนต้นเทียนพรรษาจะถูกถ่ายทอดลงไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ที่ถูกสั่งสมมา รวมถึง การได้รับการถ่ายทอดจากครูบาอาจารย์จนมาเป็นความเฉพาะตัวของช่างแต่ละบุคคล เหมือนกับลวดลายบนต้นเทียนพรรษาของช่างใหญ่ และช่างท่านอื่นๆ ในจังหวัดนครราชสีมา การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษาของผู้วิจัยจึงเป็นเพียงการนำข้อมูลของภูมิปัญญาช่างท้องถิ่นมาเผยแพร่ให้ได้เป็นที่ประจักษ์และเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ของลวดลายช่างโนนสูงให้ยังคงอยู่สืบต่อไป

สรุปผล

จากการดำเนินการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงเพื่อสร้างข้อสรุปงานวิจัยเชิงบรรยายให้ครอบคลุมประเด็นดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษากระบวนการ และกลวิธีในการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า แบ่งได้เป็น 2 กระบวนการคือ

1. กระบวนการในการหล่อต้นเทียนพรรษา เป็นการหล่อต้นเทียนพรรษาดันเอก ขึ้นมาเพื่อใช้แกะสลักลายช่างโนนสูง

2. กระบวนการในการแกะต้นเทียนพรรษา กระบวนการนี้จะมีการนำภูมิปัญญาของ ลวดลายช่างโนนสูงใส่ไปบนต้นเทียนพรรษา

ส่วนที่ 2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า

1. ลวดลายของช่างโนนสูงที่ใช้ในการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา มีความแตกต่างจากลวดลายช่างอื่นๆ เป็นลวดลายที่ช่างใหญ่ ประยุกต์ลายเถาขดและลายเถาเปลวเข้ามาผสมผสานกัน ลงบนต้นเทียนพรรษา

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา แบ่งเป็น

2.1 ช่างใหญ่ ที่รับเอาลวดลายความเป็นช่างโนนสูงมาจากบิดา มาใช้ในการแกะลวดลายต้นเทียนพรรษา

2.2 ลูกศิษย์ช่างใหญ่ 2 ท่าน ที่เรียนรู้ภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษาผ่านลวดลายช่างโนนสูง จากช่างใหญ่

3. วิเคราะห์ลวดลายบนต้นเทียนพรรษา

อภิปรายผล

จากการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ตำบลโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา นำมาอภิปรายผลตามความมุ่งหมายของการวิจัย ได้ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการ และกลวิธีในการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่าง

โนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

การหล่อเทียนพรรษาของตำบลโนนสูง เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นก่อนประเพณีเข้าพรรษา ประมาณ 1-2 เดือน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้วัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการทำกิจกรรมร่วมกัน การหล่อเทียนพรรษานั้นมีการคิดค้นวัสดุ อุปกรณ์ในการหล่อ และแกะต้นเทียน มีการเปลี่ยนรูปแบบการหล่อเทียนพรรษา เพื่ออำนวยความสะดวกรวดเร็ว ในการหล่อเทียนพรรษา จนได้วิธีการที่สามารถนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน คือการทำบล็อกหล่อเทียนพรรษาจากเหล็กม้วน สอดคล้องกับ (จริยา รอดจันทร์, 2552) ได้ศึกษาวิเคราะห์งานหัตถกรรมผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่า กระบวนการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวน บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบด้วยปัจจัย สำคัญ 3 อย่าง คือ 1) การเตรียมเส้นด้าย และการทอ 2) วัสดุ และ 3) อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอ การเตรียมเส้นด้ายและการทอสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค คือ ในอดีต และปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องของกระบวนการระยะเวลา และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต ในอดีตช่างคนเดียว จะต้องเป็นผู้ทำเองในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมเส้นด้ายจนถึงขั้นการทอเป็นผืนผ้า ในปัจจุบันช่างไม่ต้องทำเองในทุกขั้นตอน โดยจะมีผู้รับผิดชอบทำตามที่ตนเองถนัดจึงทำให้ผ้าที่ทอในแต่ละผืนใช้เวลาในการทอเร็วขึ้นกว่าในอดีต

2. เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียนพรรษา ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ของตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของช่างใหญ่ เป็นการเรียนรู้แบบบ้านช่าง ผู้ที่สนใจต้องเข้าไปเรียน ณ สถานที่เกิดของภูมิปัญญา ผ่านการเรียนรู้ทางตรงจึงจะสามารถเข้าใจองค์ความรู้ของ

ภูมิปัญญานั้นได้โดยส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดให้กับบุคคลที่ทราบถึงการเกิดขึ้นมาของภูมิปัญญาเท่านั้น เช่น กลุ่มช่าง คนในครอบครัว หรือลูกหลาน แต่ในปัจจุบันลูกหลานไม่ได้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาการหล่อเทียน จึงได้มีการถ่ายทอดทอดให้กับบุคคลที่สนใจ มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้คนไทยเป็นที่รู้จักและผู้คนให้ความสนใจในลายไทยและการหล่อเทียนพรรษา องค์ความรู้ของการถ่ายทอด คือองค์ความรู้ในการหล่อและแกะต้นเทียนพรรษา และได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกศิษย์ (กลุ่มช่าง) โดยจะเริ่มจากการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้คำแนะนำเพิ่มเติม ส่วนลูกศิษย์ของช่างใหญ่แต่ละคนมีจุดมุ่งหมายในการรับการถ่ายทอดแตกต่างกัน เช่น เพื่อนำไปประกอบอาชีพ หรือเพื่อพัฒนาทักษะด้านการหล่อเทียนพรรษาของตนเอง ทำให้องค์ความรู้ที่ได้รับแตกต่างกัน แต่วิธีในการรับการถ่ายทอดมีความคล้ายคลึงกัน คือ การเรียนรู้องค์ความรู้จากการ “ครูพักลักจำ” ที่เป็นการเรียนรู้อย่างอ้อม จากนั้นจึงลงมือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีช่างใหญ่เป็นผู้ให้คำแนะนำ และนำองค์ความรู้ที่ได้จากการรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการหล่อเทียน ผ่านลวดลายช่างโนนสูง ไปใช้ในการต่อยอดภูมิปัญญาให้คงอยู่กับท้องถิ่นไทย ซึ่งสอดคล้องกับ (พิชัย อินทรกำเนต, 2557) ได้ศึกษา กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมหนังใหญ่กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ในอดีต

มีจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมหนังใหญ่ วัดสว่างอารมณ์ ที่มีมาไม่ให้สูญหายไปจากตระกูลของตนเอง องค์ความรู้ในการถ่ายทอด เนื้อหาที่ได้รับมานั้นส่วนใหญ่หากเป็นคนในตระกูลศุภนครโดยตรงจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ ด้านการเดินการเชิดเป็นส่วนใหญ่ และจะได้แสดงเป็นตัวสำคัญๆ เช่น พระราม ทศกัณฐ์ เป็นต้น หากเป็นเครือญาติที่ไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดก็จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ที่ไม่ต้องใช้ความสามารถนัก ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดในอดีตการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมหนังใหญ่ ส่วนใหญ่มาจากคนในผู้ที่มีความเกี่ยวข้องหรือเป็นบุตรหลานของคนในตระกูลศุภนครเท่านั้นไม่มีกฎเกณฑ์ในการคัดเลือกแต่ใช้ว่าเป็นลูกหลานในตระกูลแล้วจะได้รับการถ่ายทอดทักษะการเชิดหนังเสมอไป ความสนใจใส่ใจอยากรู้ อยากเรียน ก็เป็นพื้นฐานสำคัญด้วยวิธีการถ่ายทอดใช้วิธีครูพักลักจำเห็นพี่ๆ ฝึกซ้อม ทำให้เกิดการเลียนแบบพี่ หรือพ่อ เมื่อผู้ใหญ่เห็นว่าสามารถฝึกได้จึงนำมาฝึก

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการเปรียบเทียบลวดลายช่างโนนสูงกับลวดลายช่างในตำบลอื่นๆ ในอำเภอนोनสูง หรืออำเภอใกล้เคียงในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้เห็นความแตกต่างของลวดลายที่ชัดเจน และเพื่อเป็นการยืนยันว่าลวดลายช่างโนนสูงมีความเป็นเอกลักษณ์

เอกสารอ้างอิง

- จรียา รอดจันทร์. (2552). การศึกษาวิเคราะห์งานหัตถกรรมผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหมี จังหวัดลพบุรี. (ปริญญาณิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทรงพล ต่วนเทศ. (2555). การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัด สุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี. (ปริญญาณิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิชัย อินทรกำเนต. (2557). การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมหนังใหญ่กรณีศึกษาหนังใหญ่ วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี. (ปริญญาณิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.